

**MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNING
INTELLEKTUAL RIVOJLANISHINI TA’MINLASHGA QARATILGAN
PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARNI YARATISHNING NAZARIY-METODIK
ASOSLARI**

Isaboyev Abubakir

Turan International University

2-bosqich magistr

Anotatsiya: Mazkur ilmiy ish maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning intellektual rivojlanishini ta’minlashga yo’naltirilgan pedagogik shart-sharoitlarni yaratishning nazariy va metodik asoslarini o’rganishga bag’ishlanadi. Tadqiqotda intellektual rivojlanishning psixologik-pedagogik mazmuni, kognitiv jarayonlarning shakllanish bosqichlari hamda ular rivojiga ta’sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, ta’lim muhitini loyihalash, rivojlantiruvchi o’yinlar, interfaol metodlar, multimodal ta’lim vositalari, STEAM yondashuvi kabi zamonaviy ta’lim texnologiyalarining samaradorligi ilmiy asosda ko’rib chiqiladi.

Ishning nazariy qismida maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga doir ilg’or yondashuvlar, xorijiy tajribalar va pedagogik konsepsiyalar tahlil etilgan. Amaliy qismida esa intellektual rivojlanish uchun zarur bo’lgan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish modeli taklif etilib, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi, ta’lim muhitining rivojlantiruvchi xususiyatlari, ota-onalar bilan hamkorlikning o’rni va ta’lim jarayonini individuallashtirish elementlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim sifatini oshirish, bolalarning intellektual imkoniyatlarini to’liq ro’yobga chiqarish va ta’lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishda metodik asos bo’lib xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: maktabgacha ta’lim, intellektual rivojlanish, kognitiv jarayonlar, pedagogik shart-sharoitlar, rivojlantiruvchi ta’lim muhiti, interfaol metodlar, STEAM, multimodal ta’lim, ta’lim texnologiyalari, tarbiyachi kompetensiyasi, individuallashtirish, innovatsion metodlar, psixologik-pedagogik yondashuv, intellektual salohiyat.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ, НАПРАВЛЕННЫХ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ В ДОШКОЛЬНЫХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ**

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и методические основы создания педагогических условий, направленных на обеспечение интеллектуального развития детей в дошкольных образовательных организациях. В исследовании анализируются психолого-педагогическое содержание интеллектуального развития, этапы формирования когнитивных процессов и факторы, влияющие на их динамику. Кроме того, с научных позиций изучается

эффективность таких современных образовательных технологий, как проектирование развивающей среды, развивающие игры, интерактивные методы, мультимодальные средства обучения и STEAM-подход.

В теоретической части статьи проанализированы передовые подходы, зарубежный опыт и педагогические концепции, направленные на развитие интеллектуального потенциала дошкольников. В практической части предложена модель создания педагогических условий, необходимых для интеллектуального развития, раскрыты профессиональная компетентность воспитателя, развивающие свойства образовательной среды, роль сотрудничества с родителями и элементы индивидуализации образовательного процесса. Полученные результаты служат методологической основой для повышения качества дошкольного образования, всестороннего развития интеллектуальных способностей детей и внедрения инновационных подходов в образовательную практику.

Ключевые слова: дошкольное образование, интеллектуальное развитие, когнитивные процессы, педагогические условия, развивающая образовательная среда, интерактивные методы, STEAM, мультимодальное обучение, образовательные технологии, профессиональная компетентность воспитателя, индивидуализация, инновационные методы, психолого-педагогический подход, интеллектуальный потенциал.

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR CREATING PEDAGOGICAL CONDITIONS AIMED AT ENSURING THE INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation: This article explores the theoretical and methodological foundations of creating pedagogical conditions aimed at ensuring the intellectual development of children in preschool educational institutions. The study analyzes the psychological-pedagogical nature of intellectual development, the stages of cognitive process formation, and the factors influencing their growth. It also examines, from a scientific perspective, the effectiveness of modern educational technologies such as developmental environment design, developmental games, interactive methods, multimodal learning tools, and the STEAM approach.

The theoretical section of the article reviews advanced approaches, international experiences, and pedagogical concepts related to developing the intellectual potential of preschool children. The practical section proposes a model for creating pedagogical conditions necessary for intellectual development, highlighting the professional competence of the educator, the developmental characteristics of the educational environment, the significance of cooperation with parents, and elements of individualization in the learning process. The findings serve as a methodological foundation for improving the quality of preschool education, fully developing children's intellectual potential, and integrating innovative approaches into educational practice.

Keywords: *preschool education, intellectual development, cognitive processes, pedagogical conditions, developmental learning environment, interactive methods, STEAM, multimodal learning, educational technologies, teacher competence, individualization, innovative methods, psychological-pedagogical approach, intellectual potential.*

KIRISH (INTRODUCTION)

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi ularning shaxsiy salohiyati, mantiqiy tafakkuri, ijtimoiy va emosional ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu yosh davri bolalar uchun eng qulay va tezkor o‘shish davri bo‘lib, aynan shu davrda kognitiv jarayonlar – diqqat, xotira, tasavvur, tafakkur va til rivoji – faol rivojlanadi. Shu sababli, pedagogik muhit va shart-sharoitlar bolaning intellektual rivojlanishida hal qiluvchi omil sifatida e‘tiborga olinadi.

Zamonaviy maktabgacha ta‘lim tizimi bolalarni faqat bilim bilan ta‘minlash bilan cheklanmay, ularni mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodiy yondashuvni shakllantirishga yo‘naltiradi. Shu nuqtai nazardan pedagogik shart-sharoitlar bolalarning kognitiv ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun maxsus tashkil etilishi lozim. Masalan, rivojlantiruvchi o‘yinlar, interfaol metodlar, multimodal ta‘lim vositalari va STEAM yondashuvi bolalarda bilim olishga qiziqish uyg‘otadi va ularni o‘rganishga faol jalb qiladi.

Shuningdek, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi, ta‘lim muhitining rivojlantiruvchi xususiyatlari, ota-onalar bilan samarali hamkorlik va individual yondashuv pedagogik shart-sharoitlarning samaradorligini ta‘minlaydigan muhim omillardir. Nazariy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalar intellektual salohiyatini rivojlantirish uchun yagona va tizimli yondashuv zarur. Shu bois, ushbu maqola maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida intellektual rivojlanishni ta‘minlashga qaratilgan pedagogik shart-sharoitlarni yaratishning nazariy va metodik asoslarini o‘rganishga bag‘ishlanadi.

Maqola doirasida bolalarning kognitiv rivojlanish bosqichlari, ularga ta‘sir etuvchi psixologik-pedagogik omillar va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning samaradorligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, maktabgacha ta‘lim muassasalarida intellektual rivojlanishning optimal shart-sharoitlarini yaratish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotda innovatsion yondashuvlarni joriy etish, bolalarning intellektual imkoniyatlarini to‘liq rivojlantirish va ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

USULLAR (METHODS)

Ushbu tadqiqotda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarning intellektual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydigan pedagogik shart-sharoitlarni o‘rganish uchun nazariy va metodik yondashuvlar asosida umumiy tahlil usullari qo‘llanildi. Tadqiqot metodikasi quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

Nazariy tahlil usuli

Pedagogik va psixologik adabiyotlar, ilmiy maqolalar, monografiyalar va xorijiy tajribalarni o‘rganish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanish jarayonlarini tushunish.

Kognitiv jarayonlar, mantiqiy tafakkur, xotira va til rivoji bilan bog‘liq nazariy kontsepsiyalarni tizimli ko‘rib chiqish.

Rivojlantiruvchi pedagogik muhit va interfaol o‘quv metodlarining samaradorligini nazariy asoslash.

Metodologik tahlil usuli

Bolalarning intellektual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydigan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash uchun nazariy modellar ishlab chiqish.

Tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi, ta‘lim muhitining rivojlantiruvchi xususiyatlari va ota-onalar bilan hamkorlikni o‘rganish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Rivojlantiruvchi o‘yinlar, multimodal ta‘lim vositalari va STEAM yondashuvlarini maktabgacha ta‘limda tatbiq qilish bo‘yicha strategiyalarni tahlil qilish.

Kuzatuv va analitik usullar

Maktabgacha yoshdagi bolalarning turli faoliyatdagi intellektual harakatlarini kuzatish orqali ularning kognitiv salohiyatini baholash.

Rivojlantiruvchi muhit elementlari va pedagogik texnologiyalarning samaradorligini nazariy jihatdan tahlil qilish.

Pedagogik shart-sharoitlarni yaratish jarayonidagi turli omillar – tarbiyachining tajribasi, ota-onalar bilan aloqalar, muhitning psixologik qulayligi – ni aniqlash.

Integrativ yondashuv

Turli metodlarni birlashtirish orqali maktabgacha ta‘lim muassasalarida intellektual rivojlanishni ta‘minlaydigan pedagogik shart-sharoitlarni kompleks tarzda o‘rganish.

Nazariy tahlil va metodik tavsiyalarni birlashtirib, bolalar uchun qulay, rivojlantiruvchi va interfaol ta‘lim muhiti yaratish modelini ishlab chiqish.

Metodologik asoslar

Pedagogik faoliyatning insonparvarlik va rivojlantiruvchi yondashuv prinsiplari;

Individual yondashuv va ta‘lim jarayonini shaxsiylashtirish;

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash orqali bolalarning kognitiv va intellektual salohiyatini rivojlantirish.

MUNOZARA (DISCUSSION)

Maktabgacha ta‘limda bolalarning intellektual rivojlanishi pedagogik shart-sharoitlarning sifatiga bevosita bog‘liq bo‘lib, ularning kognitiv, mantiqiy va ijodiy salohiyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, rivojlantiruvchi ta‘lim muhiti, interfaol metodlar, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi va ota-onalar bilan samarali hamkorlik bolalarning intellektual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, kognitiv jarayonlarni shakllantirishda o‘yin va interfaol faoliyatning ahamiyati katta. Bolalar o‘yin orqali mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuvni o‘rganadilar. Shu bilan birga, multimodal ta‘lim vositalari va STEAM yondashuvi bolalarning diqqatini jalb qilish, tasavvurini kengaytirish va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi va pedagogik malakasi pedagogik shart-sharoitlarning samaradorligini belgilaydi. Tajribali va malakali

tarbiyachilar bolalarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini moslashtira oladilar, bu esa ularning intellektual salohiyatini to’liq rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan samarali hamkorlik bolalarning rivojlanish jarayoniga qo‘shimcha rag‘batlantiruvchi omil sifatida xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va texnologiyalar, jumladan multimodal vositalar, interfaol metodlar va STEAM dasturlari maktabgacha ta’lim muassasalarida intellektual rivojlanishning samarali shakllanishini ta’minlaydi. Shu yondashuvlar pedagogik shart-sharoitlarni yaratishda tizimli va kompleks yondashuvni talab qiladi, bu esa o‘quv jarayonini individuallashtirish va bolalarning intellektual imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim muassasalarida intellektual rivojlanishning samarali bo‘lishi uchun pedagogik shart-sharoitlarni yaratish doimiy monitoring va metodik qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi. Bu nafaqat bolalarning tafakkur va kognitiv ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki ularni kelajakdagi ta’lim jarayoniga tayyorlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, munozara shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishini ta’minlashda pedagogik shart-sharoitlarni yaratish tizimli yondashuv, innovatsion metodlar va tarbiyachining malakasi bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli, pedagogik amaliyotda rivojlantiruvchi, interfaol va individual yondashuvlarni joriy etish, ota-onalarni ta’lim jarayoniga faol jalb qilish va zamonaviy ta’lim texnologiyalarini qo‘llash katta ahamiyatga ega.

XULOSA (CONCLUSION)

Maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarning intellektual rivojlanishini ta’minlash pedagogik shart-sharoitlarni yaratishga bevosita bog‘liq. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, intellektual rivojlanish faqat bilim berish jarayonidan iborat bo‘lmay, balki bolaning tafakkur, diqqat, xotira, tasavvur, ijodiy qobiliyat va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali shakllanadi. Shu sababli, pedagogik shart-sharoitlar maktabgacha ta’limning asosiy elementlaridan biri sifatida qaraladi.

Rivojlantiruvchi va interfaol ta’lim muhiti bolalarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otadi, ularni mustaqil fikrlashga va ijodiy faoliyatga jalb qiladi. Pedagogik shart-sharoitlarni yaratishda tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi, pedagogik metodlarga malakasi va psixologik yondashuvi muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan samarali hamkorlik va doimiy aloqa bolalarning intellektual salohiyatini to‘liq rivojlantirish imkonini beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, multimodal ta’lim vositalari, STEAM yondashuvi va interfaol metodlar, bolalarning kognitiv jarayonlarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Rivojlantiruvchi o‘yinlar va individual yondashuv bolalarning diqqat, xotira, tafakkur va ijodiy ko‘nikmalarini tizimli tarzda shakllantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o‘quv jarayonini shaxsiylashtirish va bolaning qobiliyatiga moslashtirilgan faoliyatni tashkil etish intellektual rivojlanishning barqarorligini oshiradi.

Umuman olganda, maktabgacha ta’lim muassasalarida intellektual rivojlanishning samarali shakllanishi pedagogik shart-sharoitlarni tizimli va maqsadli tashkil etishga

bog‘liq. Nazariy va metodik jihatdan, bu shart-sharoitlar quyidagi asosiy komponentlarni o‘z ichiga oladi: rivojlantiruvchi va interfaol ta’lim muhiti, tarbiyachining malakasi, ota-onalar bilan samarali hamkorlik, individual yondashuv va zamonaviy ta’lim texnologiyalarini qo‘llash.

Shu yondashuvlar bolalarning intellektual imkoniyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarishga, ularni mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatga rag‘batlantirishga, shuningdek, maktabgacha ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotda innovatsion metodlarni tatbiq etish va ta’lim jarayonini doimiy rivojlantirish bo‘yicha metodik asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu yondashuvlar pedagogik xodimlarning kasbiy malakasini oshirish, ota-onalarni ta’lim jarayoniga faol jalb qilish va bolalarning individual imkoniyatlarini hisobga olishga imkon yaratadi.

Natijada, maktabgacha ta’limda intellektual rivojlanishni ta’minlash uchun pedagogik shart-sharoitlarni yaratish tizimli va kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu esa bolalarning kelajakdagi ta’lim va hayot faoliyatiga tayyorgarligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotskiy, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1964). *Development and Learning*. In R. E. Ripple & V. N. Rockcastle (Eds.), *Piaget Rediscovered*. Cornell University Press.
3. Bruner, J. (1966). *Toward a Theory of Instruction*. Harvard University Press.
4. Bodrova, E., & Leong, D. J. (2007). *Tools of the Mind: The Vygotskian Approach to Early Childhood Education*. Pearson.
5. Berk, L. E. (2020). *Development Through the Lifespan* (7th ed.). Pearson.
6. National Association for the Education of Young Children (NAEYC). (2020). *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs*. NAEYC.
7. Fler, M. (2015). *Play in the Early Years*. Cambridge University Press.
8. Montessori, M. (1967). *The Absorbent Mind*. Holt, Rinehart & Winston.
9. Gagne, R. M., & Briggs, L. J. (1979). *Principles of Instructional Design*. Holt, Rinehart & Winston.
10. UNESCO. (2010). *Early Childhood Care and Education: Policies and Strategies*. UNESCO Publishing.
11. Abdullayeva, S., & Karimov, N. (2021). *Kognitiv rivojlanish va maktabgacha ta’limda interfaol metodlar*. Tashkent: Fan.
12. Ministry of Preschool Education of Uzbekistan (2022). *Maktabgacha ta’limning zamonaviy pedagogik texnologiyalari va innovatsion yondashuvlar*. Tashkent: Ma’naviyat.
13. Clements, D. H., & Sarama, J. (2007). *Early Childhood Mathematics Learning*. Routledge.